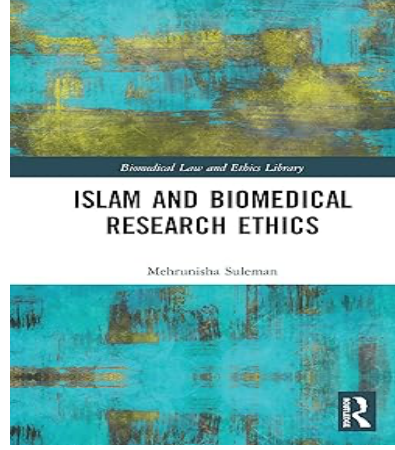

Islam and Biomedical Research Ethics

Yazar: Mehrunisha Suleman (New York: Routledge, 2021, 223 s. ISBN: 978-0-367-19147-4)

Büşra Nur METE*

Kitap İnceleme

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi, **Geliş Tarihi:** 31 Mayıs 2024, **Kabul Tarihi:** 13 Eylül 2024, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2024, **Atf:** Mete, Büşra Nur. "Islam and Biomedical Research Ethics, Yazar: Mehrunisha Suleman (New York: Routledge, 2021, 223 s. ISBN: 978-0-367-19147-4)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/2 (Eylül 2024): 1017-1023.

DOI: 10.33415/daad.1493921

Book Review

Article Types: Book Review, **Received:** 31 May 2024, **Accepted:** 13 September 2024, **Published:** 30 September 2024, **Cite as:** Mete, Büşra Nur. "Islam and Biomedical Research Ethics, Yazar: Mehrunisha Suleman (New York: Routledge, 2021, 223 s. ISBN: 978-0-367-19147-4)". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 24/2 (September 2024): 1017-1023.

DOI: 10.33415/daad.1493921

* Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, busra.mete@sts.ihu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0002-8936-0004> / Doctorate student, Ibn Haldun University, busra.mete@sts.ihu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0002-8936-0004>.

Abstract

With advancements in the healthcare field, people take on different roles in scientific research as patients, researchers, or subjects. However, any intervention directed at human beings, who are considered the *Ashraf al-Makhlukat* (noblest of creation) brings numerous religious and bioethical issues to the forefront. To identify and address these issues, there is a need for studies that approach them through case-based analyses grounded in the experiences of Muslim scientists and doctors, and that support the establishment of Islamic biomedical research ethics principles. In this study, Dr. Mehrunisha Suleman's work, *Islam and Biomedical Research Ethics*, written to address this need and serving as a guide for future studies in terms of both methodology and style, will be examined.

Keywords: Islamic Law, Bioethics, Biomedical Research Ethics.

Mehrunisha Suleman, İslam ve Biyomedikal Araştırma Etiği
(*Islam and Biomedical Research Ethics*, New York: Routledge, 2021, 223 s. ISBN: 978-0-367-19147-4)

Öz

Sağlık alanındaki gelişmelerle birlikte, insanlar bilimsel araştırmalarda hasta, araştırmacı veya denek olarak farklı rollerde yer almaktadır. Eşref-i mahlûkât olan insana yönelik, her türlü müdahalede ise dinî ve biyoetik birçok sorun gündeme gelmektedir. Bu sorunların tespiti ve çözümü için bunları, Müslüman bilim insanları ve doktorların tecrübelerine dayalı vaka bazlı incelemelerle ele alan ve İslâmî biyomedikal araştırma etiği prensiplerinin belirlenmesine destek olan çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmada ise Dr. Mehrunisha Suleman'ın, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kaleme aldığı ve hem yöntem hem de üslup açısından, bu ihtiyaca binaen yapılacak diğer çalışmalara rehber niteliğinde olan, *İslam ve Biyomedikal Araştırma Etiği* (*Islam and Biomedical Research Ethics*) adlı eseri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Biyoetik, Biyomedikal Araştırma Etiği.

Dünya çapında, sağlık endüstrisindeki teknolojik gelişmeler sayesinde her geçen gün yeni araştırmalar yürütülmektedir. Bu araştırmalarda, insanlar hasta, araştırmacı veya denek olarak farklı rollerde yer almakta ve bu durum etik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Allah Teâlâ'nın *eşref-i mahlûkât* olarak nitelendirdiği insanın, dini yükümlülükleriyle ilgili sorunların önlenmesi içinse İslâmî biyomedikal araştırma etiği prensiplerinin belirlenmesi gerekmektedir. Dr. Mehrunisha Suleman, *İslam ve Biyomedikal Araştırma Etiği* (*Islam and Biomedical Research Ethics*) adlı çalışmasını 2021 yılında bu gayeye binaen kaleme almış ve eseri, Routledge yayınevi yayımlamıştır. Dr. Mehrunisha Suleman, *Oxford University*'de Tıp eğitimi almış ve küresel sağlık bilimleri üzerine de uzmanlık yapmıştır. Halihazırda ise,

Cambridge University Centre of Islamic Studies' de doktora sonrası araştırmacı statüsünde çalışmalarını sürdürmektedir. Yazar eserde, biyomedikal araştırma sürecinde Müslümanların, İslam'a uygun olana ve olmayana ilişkin tartışmalarının hangi boyutlarda seyrettiğini, mevcut biyoetik literatürün aksine, zengin sosyolojik bir perspektiften sunmaktadır. Sağlıkla ilgili çalışma üreten, yürüten ve düzenleyen doğrudan ilgili araştırmacılar ve bilhassa Müslüman katılımcılar, bu eserin temel hedef kitlesi olmakla birlikte eser, Müslüman olsun yahut olmasın sağlıkla ilgili araştırmalardaki etik meselelere meraklı olan her bireye ve biyomedikal etik, İslam etiği ve evrensel etik sahaları haricinde sosyal bilimlere, felsefeye ve antropolojiye ilgili araştırmacılara da hitap etmektedir. Eserin orijinal dili İngilizcedir ve henüz Türkçeye tercüme edilmemiştir.

Eseri alandaki diğer çalışmalardan ayıran temel özellik, yazarın İran ve Malezya gibi Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeler başta olmak üzere, farklı ülkelerden tıp doktorları ve araştırmacılar ile yapılan kapsamlı görüşmelere yer vermesidir. Bu sayede Suleman, medikal araştırmalar yürütülürken zuhur eden karmaşık etik meseleleri ve bunların Müslüman doktorlar ve bilim insanları perspektifinden nasıl değerlendirildiğini, zengin vaka bazlı analizlerle okuyucuya sunmaktadır. Suleman eserde ayrıca, Müslüman nüfusun hakim olduğu ülkelerde fuhuş yapan bireylerin ve LGBT topluluklarının ötekileştirilmeleri ve istismar edilmelerine binaen bu kişilerin de dahil olduğu mülakatlara yer vermektedir. Yazar bu mülakatlardan yararlanarak, üzerine az çalışıldığını tespit ettiği; araştırmacıların dini inancının, biyomedikal araştırma etiği üzerindeki etkisini ve araştırmacıların kendi etik yaklaşımlarına muhalif görüşler karşısında yaşadıkları ahlaki kaygıları tartışmaktadır.

Kitap, birincisi giriş olmak üzere sekiz bölümden oluşmakta ve her bölümün sonunda ele alınan meselenin tahlil edildiği bir sonuç bölümüne yer verilmektedir. Giriş bölümünden önce yazar, eserde başvuru kılavuzlarına, yapılan araştırmaların sonuçlarının özetlendiği tablo ve grafiklere, temel İslam hukuku terimlerinin İngilizce karşılıklarına ve kısaltmalara ilişkin bilgilere yer vermektedir. Onun bu titiz yaklaşımı, İslami terminolojiye aşina olmayan okuyucuların eserden yararlanmalarını sağlamaktadır. Eserin giriş bölümünde yazar, İslam'ın biyomedikal araştırma etiğine olan etkisini ve bu alandaki gelişimini İslam tarihi, normatif kaynaklar ve İslam ahlak teorisi

bağlamında akıcı ve kendine özgü bir üslupla ele almakta ve böylece okuyucuya, diğer bölümler için temel metodolojik bir zemin hazırlamaktadır. Ayrıca yazar bu bölümde, biyomedikal çalışmalarda araştırmacıların, etik kılavuzu geliştiricilerinin, katılımcıların ve İslam alimlerinin karar vermelerinde etkili olan, İslam'ın ahlaki olana ilişkin tutumunu, nitel araştırmalarla destekleyerek sunmaktadır.

“Kılavuz Değerlendirmesi: Bir kılavuz araştırması ve kritiği niçin gereklidir? (*Guideline review: Why a guideline search and review is necessary?*)” başlıklı ikinci bölümde Suleman, Müslüman nüfusa sahip ülkelerde yapılan uluslararası, bölgesel, kamusal ve kurumsal çalışmalarda dikkate alınan biyomedikal araştırma etiği ilkelerine İslam'ın normatif kaynaklarının etkisini, Malezya ve İran'da yapılan vaka bazlı çalışma verilerine dayanarak incelemektedir. Çünkü İslam, yalnızca belirli dini ritüelleri yerine getirmekten ibaret olmayıp, aynı zamanda birey, aile ve topluma ilişkin meselelerde de söz sahibidir. Bu sebeple, bu tür araştırmalardaki etik ilkelerde İslam'ın etkisinin görülmesi kaçınılmazdır. Yazar, bölümün başında ise hem vaka çalışmasına yön verecek hem de İslam ve Müslümanlarla ilgili biyomedikal araştırma etiği prensiplerine rehber teşkil edecek bilgi ve temalara yer vermekte, çalışmada kullanılan mülakat sorularını ve yararlanılan kılavuzları öz ve objektif bir şekilde tablo halinde sunmaktadır.

“İslamın kurumsal yapılarının biyomedikal araştırma etiğindeki rolü: Dini metinler, İslam alimleri ve onların hukuki fetvaları (*Role of institutional forms of Islam in biomedical research ethics: Religious texts, scholars and their legal edicts*)” başlıklı üçüncü bölümde yazar, yaptığı nitel araştırmanın analizini kendi yorumunu katarak, gerektiğinde de katılımcıların cevaplarını doğrudan vererek sunmaktadır. Özellikle biyoetikle ilgili bir problemin çözümünde biyomedikal uzmanların, resmi olarak İslami ilimler eğitimi almış İslam alimlerinin ve hem biyomedikal hem de İslami ilimlerde resmi olarak eğitim almış köprü alimlerin (*contextual or bridge scholars*) nasıl konumlandığını ve aralarındaki dinamikleri ele almaktadır. Yazarın, bu son grup için “köprü alimler” ifadesini kullanması, onlara da medikal araştırmalar sahasında bir konum atfettiğini göstermektedir. Çünkü günümüzde, yalnızca İslami ilimler eğitimi almış kimseler biyomedikal sahada çalışma yaptıklarında yeterince dikkate alınmamakta, metodoloji bilgisi eksikliğinden dolayı yer aldıkları araştırmalarda büyük bir

etki gösterememektedirler. Bu nedenle her iki ilminde mahiyetini özümsemiş köprü alimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Suleman, biyomedikal araştırma sahasında bir şekilde söz sahibi olan bu grupların tartışma noktalarında nasıl uzlaştıklarını ve biyomedikal alanda karşılaştıkları ikilemlerde nasıl bir yol izlediklerini, “*Personal faith and biomedical research ethics*” adlı altıncı bölümde ve “*Negotiating multiple moral resources*” adlı yedinci bölümde tartışmaktadır.

“HIV/AIDS etik meselelerine İslami cevaplar (*Islamic responses to the ethical issues of HIV/AIDS*)” başlıklı dördüncü bölümde, özellikle küresel çapta etkili olan HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarla ilgili içtihat ve fetvalar detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Bu bölümde ayrıca, fuhuş yapan bireyler ve LGBT bireyleri gibi bu tür bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski yüksek olan kişilere hem bulaş önleme desteği verilmesi hem de araştırmalara katılımlarının sağlanması hususunda, hüsün-kubuh zemininde tartışılan şer’i maslahatların önemi vurgulanmaktadır. Çünkü, toplumun her bir ferdi hem fiziksel hem de zihinsel olarak tehlikeye sokan bu tür bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik tedbirler, dinde faydalı olanın gözetilmesi ve zararlı olandan sakınılması amacına hizmet etmektedir. Yazarın veri analizine dayalı olarak vardığı sonuç ise bu tür etik-şer’i çıkmazların ve küresel sağlık politikalarının, İslami bir yaklaşım sunmaya çalışanlar üzerinde baskı oluşturduğudur.

“Kadın ve biyomedikal araştırma etiği (*Women and biomedical research ethics*)” başlıklı beşinci bölümde ise kadınların, kadın sağlığıyla ilgili araştırmalar da dahil olmak üzere toplumdaki statülerinin, medikal araştırmalara dahil edilmelerine etkisi incelenmektedir. Bölümde özellikle, kadınların bu araştırmalara dahil olma kararında hangi değerlerin ön plana çıktığı tartışılmakta ve araştırma sürecinde toplumun dini ve kültürel tutumları nedeniyle ortaya çıkan etik ikilemler değerlendirilmektedir.

“Şahsi inanç ve biyomedikal araştırma etiği (*Personal faith and biomedical research ethics*)” başlıklı altıncı bölümde yazar, İslami perspektife haiz biyomedikal araştırmacıların, cinsel hastalıkların yayılmasını önleme gibi küresel sağlık problemlerini çözme, meslek etiği kurallarına uyma ve şer’i kurumları dikkate alma zorluğu içinde olduklarını vurgulamaktadır. Bu durum, araştırmacılar üzerinde yoğun bir baskı ve ahlaki kaygı yaratmakta ve araştırmacıların verimlerini düşürmektedir. Ayrıca Suleman, araştırma verilerine dayanarak

biyoetik meselelerdeki “İslam alimi otoritesi” kavramını yeniden ele almakta ve güncel araştırma sürecinde göz ardı edilen önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Bu husus, biyomedikal araştırmacıların ve etik kurul üyelerinin İslam alimlerine yalnızca, bağlama ilişkin veri sağlayıcıları (*contextual or bridge scholars*) olarak değil, aynı zamanda kendi araştırma perspektiflerinden önemli biyomedikal araştırmada konularını gün yüzüne çıkaran kişiler olarak da değer verdikleridir.

“Çeşitli ahlâki kaynakları müzakere etme (*Negotiating multiple moral resources*)” başlıklı yedinci bölümde yazar, ele aldığı meselelerdeki temel sonuçları bölüm bölüm, yalın bir dille özetlemekte ve araştırmacılara, ileride bu minvalde yapacakları çalışmalar için önerilerde bulunmaktadır. Suleman, “Metodolojik ek (*Methodological annexe*)” başlıklı sekizinci bölümde ise biyoetik ve sosyal bilimler alanında bu tür çalışma yapmak isteyenler için bir kılavuz görevi görmesi amacıyla çalışmada kullandığı yöntemleri, veri türlerini, veri toplanmasından analizine kadar olan süreçleri açıklamaktadır. Ayrıca yazar, çalışmada kullandığı nitel araştırma yönteminin detaylarına da yer vermekte ve kendi çalışmasında tespit ettiği metodolojik eksiklikleri, açık ve net bir şekilde sıralayarak araştırmacılara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, multidisipliner çalışmalar yapmakta olan bir köprü alim (*contextual or bridge scholars*) olarak Mehrunnisa Suleman, farklı alanlardan okuyucuları da dikkate alarak yazdığı bu eserde Müslümanların biyomedikal araştırma etiği prensipleri üzerindeki rollerini, alışıldık etik çalışmalardan farklı bir metotla ele almakta ve bu sayede biyomedikal araştırma etiği literatüründeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Müellif, öncelikle ele aldığı meselelerin neden problem olarak değerlendirildiğini, mülakatların sağladığı nitel veriler ışığında açıklamakta ve mevcut durumu en objektif şekliyle gözler önüne sermektedir. Yazarın eserde şer’i kavramların yalnızca İngilizce karşılıklarını vermektense, bu kavramları orijinal dilinde kullanması, bu sahada ortaya konan İslami perspektifin asıllara bağlı kalınarak şekillendirilmesi ve özgün bir söylem oluşturulması adına önem arz etmektedir.

Vaka bazlı yapılan araştırmaların verilerinin sunulduğu eserlerde yazarın temel endişesi, eserin hitap ettiği kitle tarafından anlaşılabilirliğidir. Bu eserde ise yazar, giriş bölümünü metodolojik bir

girizgâh olarak ele alarak, verileri değerlendirdiği metotları ve ele alacağı meselelerin temel noktalarını öz bir şekilde sunarak bu endişeyi gidermektedir. Ancak yazar, girişten önceki bölümlerde dahil olmak üzere, eserin yazılma amacını birçok defa ifade etmekte ve bu durum, eserin akıcılığını kısmen olumsuz olarak etkilemektedir. Buna karşın, yazarın veri analizlerine dair tekrarlayan yorumları okuyucuda bu etkiyi oluşturmamakta, aksine disiplinler arası bir yaklaşım gerektiren muhtevanın sindirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bunu destekleyen en önemli unsurlardan biri de yazarın eserde kullandığı yalın üsluptur. Yazar, bu tür bir araştırma yapmak isteyenlere katkı sağlamak ve biyomedikal araştırma alanındaki İslami bakış açısını, daha anlaşılır kılmak gayesiyle eserde yer verdiği teknik detayları, okuyucuyu sıkmamak için son bölümde ele almaktadır. İslam'ın kökenine, normatif kaynaklarına, etik anlayışına ve *makâsîdüş-şerîa'* ya dair açıklamaları ise Suleman, İslami bilgisi olmayan okuyucular için konuşma üslubunda sunmaktadır. Ancak kanaatimizce, İslami bilgisi olmayanlar hedef alınsa dahi bu meselelerin günlük bir dilden ziyade akademik bir üslupla daha objektif sunulması gerekmektedir.

